

Võõrsõnade kaju normimise probleeme tänapäeva eesti keeles

TIINA PAET

Võõrsõnad tulevad keelde mitmel moel, aga eelduseks on alati mingit laadi keelekontakt. Viimase võib olla tinginud muu hulgas kultuuriline, poliitiline või majanduslik üleolek või võim: kirjasõna ja hariduse levik, vallutus, ränne jms. (Vt Myers-Scotton 2002; Paet 2018; Verschik 2019; Auer 2021: 147) Leksikaalsed laenud jaotuvad eesti keeles järgmiselt. Muganemisskaalal kõige võõramad on tsitaatsõnad, puhtvõõrkeelsed sõnad, mis kirjutatakse eesti tekstis nagu vastavas lähtekeeles. Võõruselt järgmised on võõrsõnad, muganenud, ent võõrapäraseid jooni säilitanud sõnad. Viimased tulevad keelde ka algselt tsitaatsõnana käibinud keelendite mugandamisel (vt ka Leemets 2017: 4). Muganemisskaalal kõige vähem võõrad on laensõnad, mis on kodunenud ja kaotanud lähtekeele võõrapärased jooned. Leksikaalse laenamise protsessis on mitmeid aspekte, nagu järkjärgulisest muganemisest või muudest teguritest tingitud varieerumine, mis tekitavad leksikograafilisi ja keelekorralduslikke küsimusi: näiteks kust jookseb piir üldkeele sõnaraamatus aktsepteeritava rööpvormi, st põhjendatud keelemuutuse ilmingu ja n-ö õigekirjavea vahel (ning kas ja mis juhul peaks üldkeele sõnaraamat neid esitama). Elavas keeles tekib variante juurde nii häälduses, grammatikas, ortograafias kui ka sõnavaras ning kunagi sõnaraamatutes tehtud ühtlustused ei ole tegelikult keelekasutusest rööpvorme kaotanud. Seda, mida kunagi oli vaja ühtlustada, tuleb kirjakeele praeguses arengujärgus ümber hinnata. Peale keeles pikalt püsinud rööpsete kirjakeele (nt *areteerima* ja *arreteerima*) lisandub uusi variante, mille üks põhjusi on veebimeedia mõju kirjakeele standarditele/normidele (vt ka Bellamy 2021: 692). Keeleteadlane Mati Hint (1998: 247) on keele varieerumise ilmingud kui potentsiaalsed normimuutused kokku võtnud sõnadega: „Iga norm on kunagi olnud viga ning iga sagedasti korduma hakkav viga võib saada normiks.”

Eesti Keele Instituudis (EKI) alates 2019. aastast koostatava sõnastiku – EKI ühendsõnastiku¹ (ÜS) eesmärk on koondada kasutuspõhisusest lähtudes võimalikult suurt hulka eesti keeles kasutatavaid sõnu. Seetõttu sisaldab ÜS märksõnu, mille kirjakuju ei vasta ÕS 2018 normingutele. Ortograafia (ja morfoloogia) on aga erinevalt näiteks sõnade tähendustest (vt Paet, Risberg 2021) kirjakeele normingu osa. Samal ajal on ÜS-i eesmärk kajastada ka keelenormi, st seni ÕS-is esitatud infot; seda tehakse nn ÕS-i selgituste kujul. Seni viimase, ÕS 2018 norminguid ega soovitusi ei kanta ÜS-i otse üle, kuna normingud ja soovitused on otstarbekas aeg-ajalt üle vaadata, samuti on käsil keelekorralduse põhimõtete uuendamine ja sõnastamine: normeeritud kirjakeel ja tegelik keelekasutus ei peaks väga palju lahknema (vt ka Päll

¹ Keeleportaalis Sõnaveeb (<https://sonaveeb.ee>).

2019: 107–111).² ÕS-i pikaage se toimetaja Tiiu Erelti sõnadega: „Sage tarvitus võib nihutada ettepoole ka kahesilbiliste sõnade rõhku, nt [---] *oktaav* → *oktav*, *sümptoom* → *sümptom*, *profiil* → *proofil*. Iga uus ÕS arvestab neist nihkeist jälle midagi norminguks, sest see on laenude kohanemise loomulik käik.” (Erelt 2002: 39) Seetõttu on kerkinud päevakorda küsimus, millist vormi pidada normingukohaseks ning kas ja kuidas esitada erinevaid kirjakuju üldkeele sõnaraamatus, st milline peaks olema preskriptiivsuse ja deskriptiivsuse vahekord võõrsõnade kirjakuju esitamisel. Näiteks on normingukohase *duplikaadi* kõrval keelekasutuses levinud variant *dublikaat*, mida on umbes kolmandik normingukohasest tarvitusest, kuid mida ÕS on pidanud ebasoovitavaks kirjakujuks. Kui esitada (ÕS-i selgituse kujul) eelistus ühe rööpvormi kasuks, tuleb seda kasutajale põhjendada, esitades vajaduse korral sõna etümoloogilise info. Lisaks võõrsõnade järkjärgulise mугanemise arvessevõtmisele on üks keskseid küsimusi olnud seegi, kas toetuda lähte- või vahenduskeele kujule (vt ka Raiet 1966: 8; Paet 2018). Sõna kirjakujust sõltub sõna muutmine (nt *kebab* ja *kebaab*), mistõttu võõrsõnade rööpvormide morfoloogilised aspektid vajavad samuti hädasti käsitlemist, ent artikli piiratud mahu tõttu puudutan seda üksnes vähesel määral. (Laensõnade morfoloogilise kohanemise kohta eesti keeles vt Pedaja 2006: 56.) Artiklis analüüsin ligikaudu 65 võõrsõna ja toetudes korpusuuringule, püüan sõnastada seisukohti, millest edaspidi lähtuda võõrsõnade kuju fikseerimisel üldkeele sõnaraamatus. Osa siin kirjeldatud uurimuse tulemustest on juba kantud ÜS-i. Keskendun järgmistele küsimustele.

- Kas ja mis tingimustel saab pidada üldkeele sõnaraamatus võrdväärteteks sünonüümideks (sh eri keeltest lähtuvaid) rööpvorme, mille esinamus tegelikult keelekasutuses on märkimisväärne?
- Mis soodustab võõrsõnade kirjakuju muutumist ja mis seda takistab?
- Millistest põhimõtetest on seni lähtunud võõrsõnade kuju normimisel ja kas need põhimõtted on ennast õigustanud või tuleks neid ajakohastada?

Artikkel koosneb kahest põhiosast. Esimeses osas kirjeldan mõningaid keeleuurijate seisukohti läbi aegade võõrsõnade mugandamisel ja seda, kuidas võõrsõnade kirjakuju on normitud. Teine osa hõlmab analüüsi ja tutvustab uurimuse tulemusi. Analüüs lähtub ÕS 2018 soovitudest, mida võib vaadelda kui astmelist soovitusüsteemi. Tulemused on esitatud rööpvormide varieerumise tüübi järgi (2.2.1–2.2.7). Arutelu ja kokkuvõtte lõpetavad lähtekohad võõrsõnade kuju normimiseks ja üldkeele sõnaraamatus esitamiseks.

² Alates 1930. aastatest esindas seda seisukohta Elmar Muuk, 1980. aastatest on see põhimõte väljendunud selles, et uued normingud on varasemast enam lähtunud kasutuspõhisusest.

1. Võõrsõnade eri kirjakujud, kirjakeele norm(ing)³ ning suhtumine normi(ngu)muutustesse

Keele normimise (nimetatud ka standardimiseks) eesmärk on (keele) (kirjaliku) vormi minimaalne varieerumine (Haugen 1966: 931). Sõnakuju kirjapanekul tuleb otsustada sõna (mugandatud) kirjakuju üle, õigekeelsusallikas fikseerimisel ongi tegu juba sõnakuju normimisega. Eesti keele esimesteks võõrsõnade norminguteks võib pidada juba piiblitõlgetes fikseeritud kirjakujusid. Saksa pastorite keelekorralduslik tegevus Eestis algas Heinrich Stahli hääldusreeglite ilmumisega 1632. aastal katekismuse eessõna lõpus. Vaidlused tõlke keele üle eelnesid ka eestikeelse täispiibli ilmumisele 1739. Näiteks vaieldi, kas sõna *prohvet* peaks olema kujul *Prophet* või *Rowet* (Tafenau jt 2022: 149). Tänapäeval esitavad standardkeele ehk normi(ngu) kindla ajavahemiku järel ilmuvad ÕS-id.

Kirjakeele normi(ngut) ongi defineeritud kui õigekeelsusallikates fikseeritud keelenormi, **keeleseaduse** järgi loetakse selleks „[---] õigekirjutuslike, grammatiliste ja sõnavaraliste normingute ja soovitude süsteemi” (keeleseaduse § 4 lõige 2). Vabariigi Valitsuse määruse „Eesti kirjakeele normi rakendamise kord” järgi (§ 2 lõige 1) on kirjakeele norm(ing) määratud muu hulgas Eesti Keele Instituudi uusima õigekeelsussõnaraamatu ja Emakeele Seltsi (ES) keeleteoimkonna otsuste ning keeleteoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistikuga.

Üldjoontes peaks ÕS-is tehtavad ortograafiamuudatused läbi arutatama **ES-i keeleteoimkonnas**, ent ÕS-i eri trükkides on aja jooksul tehtud üsna suur hulk võõrsõnade kirjakuju muudatusi, mida ei ole keeleteoimkonnas üksikasjalikult arutatud, vaid ÕS-i toimetajatel on olnud suhteliselt suur vabadus (alates ÕS 1999-st). Võõrsõnade kuju osas on peetud nõu ENE keeleteoimetajatega, kes omakorda tegid koostööd vastavate keelte tundjatega (Erelt 2022).

Võõrsõnade täheortograafiat on ES-i keeleteoimkonnas arutatud üksiksõnuti, aga ka valdkonniti ja keeliti. Näiteks 1972. aastal on üksiksõnadest vaagimisel olnud rööpvormid *sümploom* ~ *sümploom*, *oktaav* ~ *oktav*, *ofset* ja *bakšiš* (vt Erelt 2020: 392), hiljem: *magistrant* (1994), *kebab* ja *sahib* (2009), *buffet* (2010), *eklaär* ~ *ekleer* (2012) ja *sataän* ~ *satiin* (2012). Samuti on kõne all olnud sünteeskiudude ja elementaariosakeste nimetused, mille lõpus *o* pikkus tollal kõikus (nt *kapron* pro *kaproon*) (NÕ 1972). Keeltest on üksikasjalikud põhimõtted välja töötatud kahe mitteladina tähestikuga keele – jaapani ja araabia päritolu sõnade – mugandamiseks eesti tekstides (Jaapani päritoluga... 2008; Araabia sõnad... 2009; vt ka Päll 1998).

Rööpvormide tekkes mängivadki rolli nii loomulikud kui ka n-ö juhitud muutused. **Loomulikud muutused** toimuvad tegelikult keelekasutuses iseeneslikult, nt laenamine eri keeltest, mугanemine, sh pearõhu nihkumine, lühenemine jne, teisalt

³ Mõistetega *norm* ja *norming* on olnud segadust, üldiselt on varem keelekorralduses nimetatud õigekeelsusallikates fikseeritud keelenormi *norminguks*, keeleseaduses on kasutatud aga mõistet *norm* ja seetõttu on ka ÕS-ide kaanel *norm*. Siinses artiklis käsitlen neid mõisteid sünonüümidena. Samas tähenduses kasutan ka mõistet *soovitus*, sest sageli nimetatakse ÕS-is leiduvaid juhiseid *soovitusteks*. Soovituse ja normingu vahel on keerukas ja mitmeti tõlgendatav, ÕS-is seda eraldi selgitatud ei ole.

on näha väga pikka aega samade kirjakuju püsimist. **Juhitud muutused** on kunstlikku päritolu ehk keelekorralduses juurutatud, need hõlmavad nt traditsioonile toetumist, sõnakujude lühendamist jne. Viimaste hulgas on ka sõnakuju korrigeerimine kas lähte- või vahenduskeelele toetuva vormi kasuks. Mitmel puhul on aluseks ideoloogilised tegurid, nt on järjekindlalt püütud vältida venemõjulisi vorme. Enamasti rõhutatakse just loomulike, ilma sekkumiseta tekkinud muutuste uurimise vajadust, ent ka keelekorralduslikku päritolu muutusi tuleb süstemaatiliselt käsitleda (vt Verschik 2019).

Keelekasutuses valitseb kaks vastandlikku tendentsi: muutumine (sh vahenduskeelte mõjul) ja samal ajal keelekasutaja soov kirjakuju stabiilsuse järele. Keelelistes muutustes tajutakse ohtu keelele (vt ka Thomas 1991). Siiski on osutatud, et kuni pole tegu identiteedikaoitusega, võtab keel vastu vaid tüpoloogiliselt sobivaid ja keele üldiste arengusuundadega kooskõlas olevaid mõjusid (vt ka Erelt, Metslang 1998: 657–658). Kuna keelekorralduses kehtib alates 1980. aastatest põhimõte, et varasemad normingud ei muutu valeks (vt ka Kerge 2012), võib normingute ülevaatamisel, ajakohastamisel ja analüüsimisel (sh kasutuspõhisusest lähtudes, vt Paet, Risberg 2021: 970) kirjakuju rööpvorme juurde tekkida, aga varasemaid valeks pidada ei saa. Seda nähtust võib nimetada normi laiendamiseks (vrd hollandi keele kohta Grondelaers, van Hout 2011: 117, soome keele kohta Nuolijärvi, Vaattovaara 2011: 70).

Stabiilsussoovi näiteks võib tuua tekkinud poleemika kirjakuju *pensjon* ja *pansjon* rööpvormidena ÕS 1999-s esitamise järel *pension*i ja *pansion*i kõrval (keelenõuande sissekanded 16. IV 1999, 9. XI 1999, 24. XI 2000 jt). Rööpvormid võeti ÕS-i arvatavasti eeldusel, et mугanemistendents $i \rightarrow j$ jätkub. Vastuseisust sellele kirjakujule võiks järeldada, et mугanemistendentsid on aja jooksul tunduvalt nõrgenenud, samas võib olla ka muid põhjuseid – nt see, et i ja j -i vahe häälduses on väike. *Pensjoni* ja *pansjoni* rööpselt ÕS-i toomise idee tuli Henn Saarilt ja seda arutati ES-i keeleteoimkonnas (Erelt 2022). J -iga sõnakujude fikseerimise eel on arutletud, kas primaarseks tuleks pidada laenusüsteemi ja selleaegset kõnetaktiüigendust või kirjakeele traditsiooni (Erelt 1996). ÕS 1999-s eelistati esimest, ent vastuseisu tõttu taastati ÕS 2006-s kirjakeele traditsiooni järgiv hoiak. Sellest nähtub, et vanemate laenude kirjakuju muutmine võib olla keeruline ja tekitada segadust ning vastuseisu, eriti kui tegu on igapäevaelu puudutavate sagedaste sõnadega. Keelekasutajate vastuseisu sõnade kirjakuju muutmisele kirjeldab ka nt John Bellamy (2021: 692).

Traditsiooni põhimõte tähendab seda, et mõnel juhul on kirjakuju välja kujunenud kokkuleppeliselt ega sõltu tegelikust hääldusest või siis on hääldus mугanemise käigus muutunud. Traditsiooni olulisus kerkib esile eriti juhtudel, kui tekib vastuolu kirjakuju ja häälduse vahel, näiteks võib tuua sõnade *apelsin* ja *mandariin* erineva mугanemise. Kuigi eesti keeles on sõnade kirjakuju üldiselt sõltuvuses pearõhu paiknemisest, siis alati see ei kehti, nt sõna *mandariin* hääldub ilmselt tänapäeval sageli ka esisilbirõhuga.⁴ 1918. a ÕS-is on nii *apelsiin* kui ka *mandariin* fikseeritud kahe i -ga, EÕS 1925–1937-s on *apelsin* juba tänapäevasel kujul, aga *mandariin* jäänud pika i -ga (pearõhk märgitud 3. silbile). Pearõhu ettenihkumine on eesti keeles

⁴ Eesti keele spontaanse kõne foneetilise korpuse otsing annab siiski kuus märksõna *mandariin* järgsilbirõhuga hääldust ja viis neist on pika i -ga (Lippus jt 2021).

üsna üldine, häälduse muutudes tekib aga vastuolu kirjakujuaga. Rõhu nihkumine on kohati ebahühtlane, erinedes kõnelejati: mõnes sõnas on see nihkunud, mõnes mitte; eri kõnelejad panevad rõhke erinevalt. Seetõttu on võõrsõnade õigekiri selles osas nii-öelda konserveeritud, nagu näiteks ka sõnadel *kabinet*, *kotlet*, *sigaret*, *minarett*, *taburet*. Nende sõnade õigekiri õpitakse ära tavaliselt koolis ja vanemate laenude kirjakuju üldjuhul ei muudeta. Nähtust, mille puhul jäädakse traditsiooniliste minevikus tehtud valikute juurde ka siis, kui need ei ole kõige otstarbekamad või on juhuslikud, ega hakata neid tagasi pöörama, on nimetatud rajasõltuvuseks (ingl *path dependence*) (Choi 2008).

Võõrsõnade kirjakuju normimise keskeid küsimusi on olnud see, **kas lähtuda lähte- või vahenduskeelest**, sest mitme keele mõju omavaheline konkurents põhjustab sõnakuju kirevust (vt Raiet 1966: 8; Paet 2018). Selleteemalised arutlused ulatuvad kaugemale, põhjalik ülevaade varasemast suhtumisest leidub Erich Raieti (1966) kandidaadiväitekirjas. Nt Jakob Hurt oli küll seisukohal (saksa keele eeskujul, kus on traditsioon säilitada lähtekeele ortograafia), et eesti keelde võiks sõnu võtta otse ladina ja kreeka keelest (kuna neis leidub eesti keelde paremini sobivaid kujusid), mitte saksa keele kaudu (nt *muusika*, *akadeemia*), kuid möönis, et mõnikord on saksa keelest siiski „sündsam” sõnu võtta. Seevastu Julius Mägiste on arvanud, et originaalkeele arvestamine võib viia konflikti meie oma keelega, sest tegelikult on sõnad tulnud enamasti teise keele kaudu ja seda peaks arvestama. Lähtekeele arvestamise nõuet on pooldanud nt Johannes Voldemar Veski kui vormikirevuse vastast vahendit. Koostades 1933. aastal VÕS-i, tegi Elmar Muuk Eesti Kirjanduse Seltsi keeleteoimkonnale rohkesti võõrsõnade kuju puudutavaid ettepanekuid. Vastu võetud otsuste hulgas olid nt *f*-i ja *š* õigekirjutus, võõrsõnade välte märkimine ja võõrsõnade kirjutuse ühtlustamine ning *pesa*-tüüpi laensõnade käänamine. (Raiet 1966: 11–14)

Raiet ongi oma väitekirjas keskendunud vahendus- ja lähtekeele vahekorrale ning nentunud, et päritolukeelest lähtumise põhimõtet tuleb kahtlemata õigekeelsuses arvestada, iseasi, kuivõrd ja mis puhul (Raiet 1966: 14). Ta on eesti võõrsõnade kuju kreeka, ladina, saksa ja vene kujudega võrreldes leidnud, et enamasti määravad sõna kirjakuju siiski vahenduskeeled. Paljudel juhtudel on vokaalide ja konsonantide vasted eri keeltes ühesugused, kuid keerukamatel juhtudel on vahenduskeelte mõju valdav. (Raiet 1966: 87) „Kui me lähtekeelest saaksime ühe, vahendajakeeltest teise kuju, on fikseerunud harilikult vahendajakeeltepärane variant” (Raiet 1966: 156). Ehkki nimetatud uurimistulemused pärinevad 1960. aastatest, on veel 2021. aastal kurdetud, justkui EKI muudaks ühendsõnastikus mugandamise põhimõtteid, hüljates varasema nõude mugandada üksnes „klassikalistest”, mitte vahenduskeeltest (YouTube: Keeletoimetajate...). Ortograafilisi rööpkujusid on ka otsesõnu „tülikaiks” hinnatud, seda kirjakuju *skaneerima* ja *skannima* eelistamise põhjenduses *ä*-liste kujude ees (Erelt 2001: 40). Kirjakujude mitmekesisuses avalduvad eri tegurid, nagu loomulikud ja juhitud muutused, traditsioonipõhisus, mille omavahelist vastuolu võib näitlikustada araabia uuema laenuga *taliib* (vt Paet, Päll 2021).

2. Võõrsõna kirjakujud tänapäeva eesti keeles

2.1. Meetod ja materjal

Siinne uurimus toetub kasutuspõhisele keeleteooriale (vt Diessel 2017; Gries 2010). Seda olen rakendanud korpusuuringute teel, analüüsides tegelikku keeikasutust nii kvantitatiivselt (arvandmed selle kohta, kui palju mingit kirjakuju esineb) kui ka kvalitatiivselt (milliseid kirjakujude varieerumisi esineb). Sõnade tegelikku kasutust uurisin eesti keele ühendkorpuse 2019 (ÜK; sisaldab eri liiki tekste aastaist 1990–2019) põhjal, kasutades Sketch Engine'i tööriista (vt Kilgarriff jt 2014). Tegelikku keeikasutust on oluline vaadelda, kuna see annab pildi keeikasutaja eelistustest ja tendentsidest rööpsete kirjakujude juurdumisel (vt ka Paet, Risberg 2021: 970; Klavan 2018: 697). Varem on tegeliku keeikasutuse arvestamist võõrsõnade kirjakuju fikseerimisel üldjoontes vähem oluliseks peetud: „Keelendi esildumine tegelikus keeikasutuses ei saa olla ainus kriteerium selle sobivuse hindamisel. Kasutusagedust näitavaid arve tuleb käsitada siiski ainult ühe tegurina soovitude andmisel.” (Erelt 2002: 30, 2020: 404) Olulisemaks on peetud keelendite sobivust keele üldstruktuuri.

Tabel 1. Astmeline soovitusüsteem rööpvormide kirjakuju kohta ÕS 2018-s.

Soovituse tüüp		Rööpvorm 1	Rööpvorm 2	ÕS 2018 esitusviis
Võrdsed rööpvormid: rööpvorm 1, rööpvorm 2		kebab	kebaab	keb`aab, kebab (vardaliha)
Mööndustega aktsepteeritav rööpvorm	a) rööpvorm 1 parem rööpvorm 2	vanill	vanilje	van`ilje КОК, parem vanill
	b) 1 vaata rööpvorm 2	<i>rock</i>	rokk	rock ingl vt r`okk
Range norming/soovitus: {rööpvorm 1} → rööpvorm 2		indikeerima	inditseerima	{indik`eerima} → indits`eerima indits`eerima näitama, osutama; MED näidustama; ei soovita tähenduses: vihjama. Tule vilkumine inditseerib, parem näitab, et ..
Kaudne/varjatud soovitus	a) ühe rööpvormi seletuseta eelis- tamine	hospidal	hospital	hospidal hospital hospital laatsaret, (sõjaväe)- haigla. Väli+hospital
	b) rööpvormi mitteesitamine	guanako	–	guan`ako ZOOl (loom)

Analüüsitavaid sõnade etümoloogilistes kirjeldustes olen tuginenud „Võõrsõnade leksikoni” (VSL) ja ÜS-i andmetele, vajadusel on lähtekeele kirjakujud täpsustatud vastavate keelte sõnastike põhjal. Siiski on ühe konkreetse keele lähtekeeleks ja teise/teiste pidamine vahenduskeeleks sageli mõnevõrra tinglik ja lõpuni kindlalt pole võimalik öelda, mis keelest täpselt sõna mingisse keelde tuleb, sest laen on eri mõjude resultant (vt ka Raiet 1966: 8). Ka vahenduskeele määratlemine võib tekitada raskusi, näiteks pole sageli võimalik öelda, kas sõna on eesti keelde tulnud vene või saksa

keele kaudu (vt ka Blokland 2009: 14–15), ja on võimalik, et palju sõnu laenati korraga mõlemast või laenati enne ühest ja seejärel uuesti teisest keelest (Jõgi 2014: 42).

Analüüsi materjaliks valisin ÕS 2018-s esitatud võõrsõnad, millel on mitu kirjakuju, sealhulgas nii need, mille kohta ÕS 2018 annab eelistusi, kui ka need, mille rööpvorme esitab eelistuseta. Võõrsõnade kirjakuju kohta antavad soovitused olen jaotanud neljaks (koos varjatud soovitustega kuueks) eri kaaluga rühmaks, mis moodustavad astmelise soovituste süsteemi. Tabelis 1 on soovituste tüübid esitatud soovituse tugevnemise suunas. Kaudsetest/varjatud eelistustest ammendavat väljavõtet teha ei ole võimalik, seega vaatlen neid põgusalt mõne näite varal. Materjali analüüsin ja põhimõtete muutmise ettepanekud esitan teemade kaupa (ptk 2.2.1–2.2.7).

1. Võrdsed rööpvormid on ÕS-is esitatud samas artiklis. Võõrsõnu on neist 573 artiklit. Võrdselt aktsepteeritud, ent siinsest analüüsist välja jäetud on järgmised sõnarühmad: tüve varieerumiseta eri liidetega rööpvariandid (nt *duellima* ja *duelleerima*; *akvareljas* ja *akvareline*; *anakronistlik* ja *anakrooniline* ja *anakroonne*); argi-keele märgendiga⁵ (nt *beib* ARG1 ja *beibe* ARG1, nt *lenks* ARG1 ja *lenkstang*). Suure osa moodustavad vormid, mis esinevad nii liitsõna komponendina kui ka moodustavad liitega iseseisvaid sõnu (nt *aksiaal-* ja *aksiaalne*), samuti need, mis esinevad nii ilma liigisõnata kui ka koos liigisõnaga (nt *argaania* ja *argaaniapuu*, *basmati* ja *basmati-riis*), pikemad ja lühenenud sõnakujud (nt *akumulaator* ja *aku*; *hulahula* ja *hula*). Eelnimetatuid ei ole analüüsi võetud; samuti on välja jäetud nomenklatuuri sõnavara, nagu nt *buteen* ja *butüleen*, *trihhinelloos* ja *trihhinoos* (välja arvatud keemia-terminite näide ptk-s 2.2.7).

Siinne analüüs hõlmab 20 võõrsõnapaari, mille tüve kirjakuju varieerumist on peetud aktsepteeritavaks: *absoluteerima* ~ *absolutiseerima*, *amok* ~ *amokk*, *arbiter* ~ *arbiiter*, *batik* ~ *batika*, *bekaar* ~ *bekarr*, *bistro* ~ *bistoo*, *grafiito* ~ *grafiti*, *hartšo* ~ *hartšoo*, *interreegnum* ~ *interregnum*, *kebab* ~ *kebaab*, *kontiinum* ~ *kontinuum*, *kurkum* ~ *kurkuma*, *manees* ~ *maneež*, *padespaan* ~ *padespann*, *preluudium* ~ *prelüüd*, *pütaagorlane* ~ *pütagoorlane*, *taro* ~ *tarokk*, *tragakant* ~ *tragant*, *tritik* ~ *tritikale*, *visavii* ~ *vis-à-vis*.

2. Mõõndustega aktsepteeritavad variandid.

a) Parem-soovitus lisandus ÕS 1999-sse „sobimatuse väljendamiseks” Saari töөрühmalt, kes 1980. aastate keskel uut tüüpi keelekorraldussõnaraamatut ette valmistas (Erelt 2022). *Parem*-soovitustega mõõndakse ÕS-is rööpseid kirjakujusid, andes eelistuse siiski ühele. Selle soovituse sisu ja kaalu püüab avada eessõna alapeatükk „Soovitamise”: „Sõnaraamat näitab märksõnade ning artiklisisest liitsõnade, tuletiste ja väljendite hulgas selliseidki, mille asemel on keeles paremaid väljendusvõimalusi. Nende juurest viitab soovitatava keelendi juurde sõna *parem*. Nt **fokus`eerima**, *parem* fookustama [---].” (ÕS 2018: 12) Võõrsõnade kuju kohta on *parem*-soovitusi 17. Suures osas on tegu *u*-tuletise, st enesekohasuse küsimusega (nt *emigreerima*, *parem emigreeruma*)⁶ ning need juhud jäävad analüüsist välja. *Parem*-soovitusi

⁵ Argi- ehk kõnekeelt ei normita.

⁶ *u*-liiteliste verbide kohta vt ka Risberg 2021. EKI seminaril (12. I 2021) Sirje Mäearu ettekande põhjal otsustati, et osa *u*-refleksiive puudutavaid ÕS 2018 soovitusi muudetakse, aga nt sõna *emigreeruma* soovitus jäi endiseks: *emigreeruma* väljendab enesekohast tegevust selgemini kui

antakse ka oma- (või päritolult lähedasema keele) sõnade eelistuse näitamiseks, mis samuti praegusest analüüsist välja jäävad, nt ÕS 2018 eelistab soome kui lähedasema sugulaskeele laenu inglise keele kaudu tulnud hollandi sõna *kruisen* mugandile: *kruis*, parem *ristlus*. Analüüsi olen võtnud neli varieerumist puudutavate soovitus- tega märksõna: *aaria*, parem *aarja*; *aarialane*, parem *aarjalane*; *vanilje* parem *vanill*; *greipfruut*, parem *greip*.

b) Vaata-viited (võõrsõnade kohta 28) käivad üldjuhul märksõnade kirjakuju kohta, hõlmates üksikutel juhtudel ka muud, nt *aktiiv-* vt *aktiivne*. Selle rühma sõnu analüüsisin nende tegelikus keelekasutuses esinemise seisukohalt, jättes välja kõne- keelseks märgendatud sõnapaari *crack* ja *kräkk*. Kõigil selle rühma 24 tsitaat- ja võõr- sõnapaaril on soovitus mugandi kasuks: *brunch* vt brants, *caffè latte* vt late, *charter* vt tšarter, *chia* vt tšii, *chilli* vt tšilli, *chutney* vt tšatni, *coitus* vt koitus, *cover* vt kaver, *crack* vt kräkk, *curry* vt karri, *fouchette* vt furšett, *guerrilla* vt gerilja, *hijab* vt hidžaab, *lobby* vt lobi2, *manager* vt mänedžer, *niqab* vt nikaab, *nō-teater* vt nooteater, *quasi* vt kvaasi-, *rock* vt rokk, *shiitake* vt šiiitake, *sushi* vt suši, *zoom* vt suum, *techno* vt tekno, *thriller* vt triller2.

3. Mittesoovitavad / rangelt normitud variandid. Kõige rangemad soovitu- sed käivad keelendite kohta, mida ei peeta normikohaseiks, ja need on varustatud noolviidetega. ÕS 2018 peatükis „Soovimine” öeldakse: „Sõnad või väljendid, mida ei peaks kasutama, on looksulgudes ja väiksemas kirjas. Nende järel on alati esitatud sobivam kirjakuju või väljendus.” (ÕS 2018: 12) Selliseid soovitusi on võõr- sõnade kohta 79, sh ka nt omasõna võõrsõna asemele, nt *zoopark* → *loomaaed*. Siinne analüüs hõlmab 14 võõrsõna tüvevarieerumist puudutavat soovitust: *adaptsioon* → *adaptatsioon*; *areteerima* → *arreteerima*; *balsam* → *palsam*; *drellpuur* → *trell*, *trellpuur*; *dublikaat* → *duplikaat*; *imidž* → *imago*; *indikeerima* → *inditseerima*; *pergamiin* → *pär- gamiin*; *plov* → *pilaff*; *prioritseerima* → *prioriseerima*; *proofil* → *profiil*; *rägbi* → *ragbi*; *toster* → *röster*; *tüüner* → *tuuner*.

4. Kaudseid ehk varjatud soovitusi võib eristada vähemalt kahte liiki. Kuna sõnastikust ei ole võimalik neist väljavõtet teha, siis siinses artiklis neid detailsemalt ei analüüsita.

a) Esitades küll kaks rööpkuju, eelistatakse kaudselt ühte neist, nt *hospidal* ja *hos- pital*: seletus antakse märksõna *hospital* artiklis, artiklis *hospital* pole aga ühtegi viidet kujule *hospidal*. Selle tingib muu hulgas see, kas sõnu saab tähestikjärjestuses samas artiklis esitada või mitte, nt pabersõnastikus on *kebaab* ja *kebab* järjest, aga *hospidal* ja *hospital* pole. Samamoodi on vormistatud *džuudo* ja *judo*, *keefir* ja *kefiir*, *vaakum* ja *vaakuum* (elistatakse sõnakujusid *judo*, *keefir* ja *vaakum*). Praegu ÜS-is süno- nüümideks peetavad *kommunikeerima* ja *kommunitseerima* on esitatud eri artiklites, sest neile on antud eri tähendused ja teine neist on ebasoovitav.

emigreerima. Nüüd mõndakse *u*-liitelisi, enesekohasust veelgi rõhutavaid verbe, nagu *säiluma*, *ühtuma* ja *kostuma* varasema soovituse *säilima*, *ühtima*, *kostma* kõrval. Refleksiivide hulka kuu- luvad ka *deserteeruma*, *doktoreerima*, *migreerima*, *emigreerima*, *immigreerima*, *remigreerima*, *finitseerima*, *resulteerima*, mis õigekeelsusallikais olid varem *i*-lised (*deserteerima* jne) ja kus alates ÕS 1999-st eelistatakse tegelikus kasutuses juurdunud *u*-lisi (vt ka EKK 2020: 334).

b) Teiseks kaudseks ehk varjatud eelistuseks võib pidada ühe rööpkuju esitamata jätmist, nt puuduvad kujud *guanaako*, *livr* ja esinevad vaid *guanako* ja *liivr*.

Veel üks võimalus näidata, et sõnakuju ei ole aktsepteeritud, on selle sõnaraamatust väljajätmine. Sellistel puhkudel pole muidugi teada, kas sõnakuju on jäetud ÕS-ist välja meelega kui ebasobiv või teadmatuses, et selline variant esineb keelekasutuses. On ilmnenu, et kohati tõlgendab keelekasutaja ÕS-is mitteesinevat keelendit kui mittenormikohast. Saari on 1984. aastal kirjutanud: „Sõnastik ütleb midagi selle kohta, mis temas leidub. Selle kohta, mis temas ei leidu, ei ütle sõnastik midagi.”⁷ Siiski jääb sõnastikust Saari sõnul välja nii materjal, mida koostajad ei soovita, kui ka see, mis lihtsalt ei mahu. Digisõnastikel mahupiirangut pole, seega saab esitada rohkem rööpvorme, ka teiste keelte sõnaraamatud esitavad rööpvorme (kui ei ole tegu õpilastele mõeldud sõnaraamatuga; vt ka Brookes jt 2021: 309).

2.2. Analüüsi tulemused

Analüüsi aluseks on üldjoontes järgnev: ÕS 2018 info märksõna kohta, etümoloogiline taust, normingu kujunemine ÕS-ides, eesti keele ühendkorpuse 2019 (ÜK) info. Tekstikorpuse põhjal analüüsisin ÕS 2018-s nii aktsepteeritud kui ka mitteaktsepteeritud sõnakujude sagedust, kui see oli võimalik. Kohati tekitas raskusi usaldusväärsete järelduste tegemisel see, et osa analüüsitavaid sõnu esineb korpuses vähe. Eri kirjakujude n-ö edukuse selgitamiseks tegelikus keelekasutuses olen mõlema (nii normingule vastava kui ka mittevastava) rööpvormi kasutusjuhud liitnud ja arvutanud kummagi esinemise protsendi kogukasutusest. Nimed ja muud valeandmed on eemaldatud nii täpselt kui võimalik.⁸ Analüüsitud sõnad olen jaotanud varieerumise tüübi järgi kuude rühma, mõni sõna sobib mitmesse rühma.

2.2.1. Sõna pearõhu ümberpaiknemisest tingitud kirjakujud⁹

Amok ja *amokk* võeti ÕS 1999-sse rööpvormidena, varem (alates VÕS 1936-st) esines kujul *amokki* [jooksma] ja liitsõna komponendina: *amokijooks*. Kuna ÕS-is sooviti esitada omaette sõnana *amok*, oli vaja fikseerida nominatiivi kirjakuju. On teada (Erelt 2022), et tollased toimetajad konsulteersid ENE asjatundjatega, kes omakorda tegid koostööd malai keele oskajatega (vt ka ENE 1968, 1: 142; ENE 1985, 1: 209). Sõna pärineb malai keelest (*amoaq* 'raev, tapahimu'; *amuk* 'amokki jooksma'), vahenduskeel on saksa (*Amok*). Saksa keeles on sellel sõnal kahesugust, nii esisilbi- kui ka järgsilbirõhuga hääldust (Duden). Ilmselt oli saksa keel vahenduskeelena eeskujuks ka eesti keeles rööpsete kirjakujude fikseerimisel. ÜK-s esineb mõlemat kirjakuju pea võrdselt: *amok* 50% (37) ja *amokk* 50% (38), ent osastava käände vormi *amokit* esineb vaid üks kord ja *amokki* 385 korda, mis näitab, et häälduskuju [amok] tõe-

⁷ Henn Saari koostatud „Tüübikirjeldused lühikese kirjakeelesõnastiku koostajale” (käsikiri 1984), mis oli ÕS 1999 aluseks.

⁸ Üksikutel juhtudel on jäänud need eemaldamata, siis pole protsenti arvatud.

⁹ Vt ka hääldusele mittevastava kirjakuju vöörõnade rühma 1. alajaotist ptk-is 2.2.6.

näoliselt ei esinegi tegelikus kasutuses (seetõttu sobiks see näide ka hääldusele mittevastava kirjakuju võõrsõnade rühma 2.2.6).

Arbiter on ÕS-is alates 1925. a väljaandest, *arbiiter* rööpvormina alates ÕS 1999-st. Sõna tuleb eesti keelde ladina keelest saksa keele vahendusel, vahenduskeele ja lähtekeele kuju on sama (sks *Arbiter* < lad *arbiter*). Saksa keeles on rõhk esisilbil (Duden), eesti keeles on rõhk hilisemas rööpvormis nihutatud järgsilbile ja seetõttu järgsilp pikenenud. Tõenäoliselt on pika *i*-ga variant tulnud vene keele vahendusel või on tegu lihtsalt sõnakuju (võõrapärasemaks) korrastamisega. ÜK-s esineb mõlemat kirjakuju pea võrdselt: *arbiter* 51% (308) ja *arbiiter* 49% (295).

*Bistro*¹⁰ ja *bistroo* on tulnud ÕS-i 1999. aastal rööpvormidena, enne seda esines *bistroo* VL 1983-s. Eesti keelde on sõna tulnud prantsuse keelest (pr *bistro*). ÜK-s esineb kirjakuju *bistro* vaid 0,6% (4) ja *bistroo* 1131 juhul, see tähendab, et hilisem, esisilbirõhuga rööpvorm ei ole juurdunud. Samas on võimalik, et kirjakuju ei varieeru rõhuerinevuse tõttu, vaid häälduse ja kirjakuju lahknemise tõttu (seetõttu sobiks see näide ka hääldusele mittevastava kirjakuju võõrsõnade rühma 2.2.6).

Hartšoo esineb ÕS-ides alates 1976. aastast ja esisilbirõhuga rööpvorm *hartšo* alates ÕS 2006-st. Korpuses esineb kirjakuju *hartšo* 54% (75) ja *hartšoo* 46% (65). Sõna tuleb eesti keelde gruusia keelest vene keele vahendusel (< vn *харчо* < gruusia *harčo*). Gruusia keeles pole pikki häälikuid, rõhk selles sõnas on esisilbil. Vene keeles on rõhk järgsilbil. Hilisema kuju puhul on lähtunud seega kas lähtekeelest ja/või on tegu lihtsalt eestipärasemaks korrastamisega.

Kebab on ÕS-is alates 1999. a väljaandest, *kebaab* lisati 2013. a ÕS-i, kuna 2009. aastal otsustas ES-i keeletoimik rööpvormina aktsepteerida ka järgsilbi pika vokaaliga *kebaabi*. Sõna tuleb eesti keelde araabia keelest türki keele kaudu (< trg *kebab* < ar *kabāb*). ÜK-s esineb kirjakuju *kebab* 99% (1857) ja *kebaab* 1,4% (27) kogukasutusest, mis näitab, et uuem kirjakuju ei ole märkimisväärselt käibele läinud. Hilisem rööpvorm järgib lähtekeele vokaalipikkust (türki keeles pikki vokaale pole), ent teadaolevalt oli rööpvormi toomisel peamine kaalutlus see, et kirjakuju ja hääldus langeksid kokku, samuti hääldusmugavus. Kirjakuju *kebab* ei kajasta hääldust, ilmselt hääldatakse seda [kebaab] ja käänatakse vastavalt. Seetõttu sobiks see näide ka hääldusele mittevastava kirjakuju võõrsõnade rühma 2.2.6.

Muhameedlane esineb alates EÕS 1925–1937-st, *muhamedlane* on lisandunud rööpvariandina 1976. a ÕS-i. Sõna on tulnud eesti keelde saksa keelest (*Mohammedaner*). Rööpvormi toomisel on lähtunud ilmselt tuletusaluse pärisnime Muhammed lühikesest *e*-st. Korpuses esineb eestipärasema esisilbirõhuga varianti *muhamedlane* 3% (63) ja *muhameedlane* 97% (1815) kogukasutusest. Põhjuseks võib olla keerukus hääldamisel, aga ka see, et hilisemal ajal hakati selles tähenduses kasutama pigem sõnu *islamiusuline* ja *moslem*.

Muhameedlus on ÕS-is alates 1976. aastast, *muhamedlus* võeti rööpkujuna ÕS 1999-sse. Korpuses esineb vanemat kirjakuju *muhameedlus* 98% (224) ning uuemat kuju *muhamedlus* 2% (5), st esisilbirõhuga hilisem variant ei ole märkimisväärselt

¹⁰ *Bistro* tõi eesti keelepilti toitlustusettevõtte Estkompexim, kelle toidukoha sildi mahavõtmist ja asendamist sõnaga *bistroo* nõudis 1991. aastal elava meediakajastuse saatel tollane keelenõunik Kalle Kulbok.

juurdunud. Põhjuseks võib olla keerukus hääldamisel, aga ka see, et hilisemal ajal hakati selles tähenduses kasutama pigem sõnaühendit *islami usk*.

Vormide *pütagoorlane* ja *pütaagorlane* rõhuerinevus tuleneb sellest, et ühel juhul lähtutakse ladina ja teisel kreeka kirjakujust. *Pütagoorlane* esineb EÕS 1925–1937-s. *Pütaagorlane* esineb ÕS 1933-s ja ÕS 1960-s, vahepealsetes ÕS-ides puudub, ÕS 1976-s esineb kuju *pütagoorlane* ja alates ÕS 1999-st on need rööpvormid. ÜK-s esineb kirjakuju *pütaagorlane* 55% (110), *pütagoorlane* 45% (90). See sõna kuulub ka eri keeltest lähtuvate kirjakujuste rühma 2.2.2.

Pearõhu ümberpaiknemisest tulevat rööpvormi ei pea norming aktsepteeritavaks vaid ühel juhul ja suunab: *proofil* → *profiil*. *Profiil* esineb ÕS-ides alates esimesest, 1918. a ÕS-ist, mittesoovitav kuju (looksulgudes) alates 1976. a ÕS-ist. Sõna tuleb eesti keelde itaalia keelest prantsuse ja saksa keele vahendusel (< sks *Profil* < pr *profil* < it *profilo*); vene keeles on sõna *профиль* rõhk esisilbil, saksa keeles järgsilbil. Korpuses esineb kirjakuju *profiil* 36 800 ja *proofil* 43 juhul, st mittenormingukohast varianti esineb 0,1% kasutusest.

2.2.2. Eri keeltest lähtuvad kirjakujust

Bekaar esineb alates 1925. aasta EÕS-ist, *bekarr* rööpvormina alates ÕS 1999-st. Sõna tuleb itaalia keelest prantsuse ja vene keele kaudu (< vn *бекар* < pr *bécarre* < it *b quadro*). ÜK-s esineb kirjakuju *bekaar* 59% (17) ja *bekarr* 41% (12). Hilisem rööpkuju toetub kas vahenduskeelele (vene häälduskujule (rõhk järgsilbil) või prantsuse kirjakujuste) või on tegu lihtsalt sõnakuju korrastamisega. *Bekaari* ja *bekarri* varieerumine on näide selle kohta, et rõhk pole nihkunud, kuid häälikuline vahetõde on muutunud.

Grafiito ja *grafiti* võeti ÕS 1999-sse rööpvormidena, üks toetub lähtekeele itaalia ainsuse (*graffito*), teine mitmuse (*graffiti*) või inglise kui vahenduskeele vormile (*graffiti*). ÜK-s esineb *grafiitot* 1% (27) ja *grafitit* 99% (2641). 26 korral leidub ka kuju *gräfiiti*, mis on hääldusmugand inglise keelest. Tegelikult kasutuses ülekaalukas *grafiti* eelistamise põhjus on ilmselt inglise keele mõju.

Kurkum esineb ÕS-is alates 1976. aastast, rööpvormina lisandus *kurkuma* 2006. a ÕS-i. *Kurkum* on arabia- (*kurkum*), *kurkuma* ladinalähtene (*Curcuma longa*), seega aktsepteeritakse nii lähte- kui ka vahenduskeele kuju. Botaanikaterminil on samuti kaks (küll vananenuks märgitud) kuju, kehtiv termin on omasõna *kollajuur* (ETAB). ÜK-s on vormi *kurkum* 98% (2887) ja *kurkuma* 2% (53).

Padespann toetub lähtekeele prantsuse keele sõnakuju *pas d'Espagne* hääldusele [pa despaŋ] või vahenduskeele vene keele (*надеспань*) kirjakujuste (tantsu on loonud Vene ballettmeister). Sõna võis eesti keelde tulla prantsuse keelest otse või vene keele kaudu. ÕS-is esines esimest korda 1960. aastal kujul *padespann*, rööpkuju *padespaan* tuli 2018. a ÕS-i. Ajend rööpkuju ÕS-i toomiseks on hästi teada: selleks on olnud rahvatantsude raamatu koostaja pöördumine keelenõuandesse ja asjaolu, et *padespaani* leidus tol ajal veebis poole rohkem (keelenõuande sissekanded 2. II 2015 ja 5. II 2015) kui varem fikseeritud kuju. ÜK-s leidub *padespaan* 60% (61) ja *padespann*

40% (40). Rööpvormi ÕS-i toomisel on tuginetud niisiis puhtalt kasutuses kinnistunud kujule.

Preluudium lähtub ladina kujust (*praeludium*) ja *preliüid* prantsuse kujust (*prélude*), viimane omakorda lähtub ladina keelest. Seega on aktsepteeritud nii lähte- kui ka vahenduskeelest saadud kirjakuju. ÕS-ides esineb alates 1933. aastast kuju *preluudium*, 1953. a ÕS-ist *preliüid* ja alates 1960. a ÕS-ist mõlemad rööpvormidena (ühine tähendus on 'eelmäng', aga *preliüid* on ka 'väiksem helitöö vabas vormis'). ÜK-s esineb lähtekeelest saadud kuju *preluudium* 2% (20) ja *preliüid* 98% (1011).

Tarokk esineb alates EÕS 1925–1937-st, *taro* ja *tarokk* rööpvormidena alates ÕS 2006-st. *Taro* lähtub vahenduskeelest prantsuse keelest (*tarot*), *tarokk* lähtekeelest itaalia keelest (*tarocco*). Sõna *taro* iseseisvalt märkimisväärselt ei esine, liitsõna komponendina on levinum vahenduskeelepärane ökonoomsem vorm *taro*: ÜK-s on *tarokaart* 91% (485) ja *tarokikaart* 9% (46). Vahenduskeelele tuginev vorm on rööpvormina ÕS-i võetud ilmselt kasutust arvestades.

Tragant esineb alates ÕS 1999-st, rööpvorm *tragakant* lisandus alates ÕS 2006-st. Hilisem rööpvorm arvestab lähtekeelelega (kr *tragakantha*) ja tegu on sõnakuju korrastamisega. ÜK-s leidub *traganti* ühel korral, pikemat vormi ei leidu.

Kirjakuju *aarja* eelistatakse *parem*-soovitusega *aariale* ja *aarjalast aarialasele* (< sanskriti *ārya*, sks *der Arier* 'aarjalane'). Kuju *aaria* toetub vahenduskeelele. *Aaria* esineb juba ÕS 1918-s, aga ilmselt muusikaterminina (tähendust ei anta), EÕS 1925–1937-s on *aaria* muusikamärgendiga ja *aarialane i-ga*, nii on see kuni 1953. aastani, mil viimane sõna jäeti välja ilmselt ideoloogilistel põhjustel. 1960 võeti *aaria* taas ÕS-i, ent märgendiga *vananenud*. Alates ÕS 1999-st on püsinud soovitus *aarja* kasuks, seisukoht pärineb ENE 1985-st (Erelt 2022). ENE 1968-s on *aaria* muusikatermin, *aaria keeled* ja *aarialased* veel *i-ga*. ENE 1985-s on muusikatermin *aaria*, samuti *aaria keeled*, *rass* endiselt *i-ga*, ent *aarjalased j-ga*. Rassi tähenduses *aariat* esineb ÜK-s 92% (124), *aarjat* 8% (11). Soovituse alus on algupärasema (sanskriti) kirjakuju eelistamine. Kirjakuju *aarialane* esineb 97% (1023) ja *aarjalane* 3% (34).

Rangelt normitud sõnakuju *adaptatsioon* toetub lähtekeele (lad *adaptatio*) kuju eelistamisele (vahenduskeeleks saksa keel), mittenormikohane *adaptatsioon* aga inglise keele kui vahenduskeele sõna *adaptation* rööpvormist *adaption* (COLL). ÜK-s leidub normikohast kuju *adaptatsioon* 64% (900), mittenormikohast kuju *adaption* 36% (513).

Rangelt normitud sõnakuju *arreteerima* lähtub ladina vormist (*arrestare*), vahenduskeeleks prantsuse (*arrêter*) ja saksa keel (*arretieren*). Sõna esines ÕS 1933 kujul *ar[r]eteerima* (*arrest* oli ebasoovitav juba ÕS 1918-s) ja soovitus on püsinud tänapäevani, ehkki ÜK-s esineb kuju *arreteerima* 3786 juhul, *areteerima* moodustab 0,2% kogukasutusest (6). Ilmselt on ebasoovitavat kuju varem rohkem esinenud ja seda on peetud probleemiks. *Areteerima* on nähtavasti häälde lõdvenemise ning *aresti* analoogia tõttu tekkinud (Raiet 1966: 110).

Uuemat sõnakuju *indikeerima* on peetud (varasema *inditseerima* asemel) ebasoovitavaks. ÕS-i range soovitus aluseks on lähtumine põhimõttest, et ladina verbilõpp *-care* mugandub eesti verbides üksnes kujul *-tseerima* (vt ka Raadik 2008). Tegelikult on just lõpp *-keerima* lähtekeelepärane ja *-tseerima* vahenduskeele-

mõjuline (vrd lad *indicare*, sks *indizieren*, ingl *indicate*). Tõepoolest on enamik ladina *-care*-lõpulistest verbidest saanud eesti keeles lõpu *-tseerima*, aga seda just vahenduskeelte mõjul. Väheseid erandeid on vanematest laenudest nt *konfiskeerima* (< lad *confiscare*), tendentsi *-tseerima* kõrval *-keerima*-lõpulisel mугanemisele näitab ka vanema kuju *duplitseerima* (ÜK 34) kõrvale *duplikeerima* (ÜK 12) tulemine. Mittenormikohast kuju *indikeerima* esineb ÜK-s 95% (528), normikohast *inditseerima* 5% (29). Kuivõrd nii lähtekeel kui ka uus vahenduskeel annavad *-keerima*-lõpu, samuti toetab seda lõppu märkimisväärne kasutus, võiks edaspidi aktsepteerida võrdsete rööpkujudena uuemat kuju *indikeerima* ja vanemat kuju *inditseerima*. Sarnane on *kommunikeerima* ja *kommunitseerima* juhtum, mis siinsesse valimisse ei kuulu, sest need on esitatud ÕS 2018 eri artiklites eri tähendustega: *kommunikeerima* on märgitud ebasoovitavaks, eelistatakse omasõnu *edastama*, *teatama*, ja aktsepteeritavaks peetakse üksnes sõnakuju *kommunitseerima* (vt ka Raadik 2016; Pook 2018).

Range soovitus *dublikaat* → *duplikaat* lähtub ladina kui lähtekeele (*duplicātus*) eelistamisest, vahenduskeel on saksa (*Duplikat*). *Dublikaat* on saadud vene keele vahendusel (*дубликат*). Norming on kõikunud kahe vormi vahel alates SÕS 1948-st, kus *dublikaat* oli mittenormikohane; 1953. a ja 1960. a väljaannetes esineb normikohasena kuju *dublikaat*, 1976. a ÕS-is on need vormid võrdsetena, alates ÕS 1999-st on normikohane vaid *duplikaat* ja *dublikaat* on noolviitega, st varem normingukohane kuju on muutunud mittenormingukohaseks. Seega ei ole alati arvestatud põhimõtet, et varasem norm ei muutu kunagi valeks. ÜK-s leidub normikohast *duplikaati* 69% (1512), mittenormikohast *dublikaati* 31% (475) kogukasutusest. Kasutuse ja eri keelest laenamise tõttu on põhjust aktsepteerida neid vorme võrdsetena.

Range soovitus *imidž* → *imago* tuleb ladina kui lähtekeele kuju eelistamisest inglise hääldusmugandile. *Imago*¹¹ on alates ÕS 1999-st normikohane ja *imidž* mittenormikohane (noolviitega suunatud kujule *imago*). ÜK-s leidub vormi *imago* 76% (7825) ja vormi *imidž* 24% (1872) kogukasutusest. Edaspidi võiks säilitada eelistuse lähtekeelse vormi kasuks, kuivõrd kasutus toetab seda, samuti pole norm kõikunud.

Soovitus *plov* → *pilaff* lähtub vahenduskeele saksa kirjakuju eelistamisest (< sks *Pilaf* < trg *pilav* < vanapärsia *pilāw*) vene keele kaudu tulnud *plovi* ees. Venelähtene kuju ei sobi eesti keelde hääldus- ja kirjakuju vastuolu tõttu (vt lähemalt jaotisest 2.2.6 hääldusele mittevastava kirjakujuuga võõrsõnade rühma alt).

Soovitus *pergamiin* → *pärgamiin* esines juba ÕS 1918-s ja on püsinud seni. ÜK-s esineb esimest vormi 5 ja teist 11 korda. Vahenduskeeles saksa keeles on *Pergamin*, vene keeles *пергамин*. Lähteks on pärisnimi *Pergamon*. Mugandamismall *er* > *är* põhineb rahvakeelsel alusel ja vastav muutus on toimunud sellistes sõnades nagu *termin* > *tärmin*, *herber* > *häärber* (vt ka Paet 2018: 157).

Soovitus *toster* → *röster* tugineb ühele inglise kujudest (*roaster*), mida toetab ka saksa kuju (*Röster* < alamsaksa *rösten*). Inglise keeles on samas tähenduses ka kuju *toaster* (MW), millest lähtub vene kuju *мочмep*. Soovitust toetab ka verbi *röstima* (< sks *rösten*) kuju. ÜK-s leidub kuju *toster* 0,5% (8 juhul), kuju *röster* 99,5% (1508),

¹¹ Kasutusel on ka vorm *imaago* zooloogiterminina valmiku tähenduses (VSL 2012). Etümololoogiliselt on sõnad seotud ja tulenevad ladina sõnast *imago* 'pilt, kujutis'.

st ebasoovitatavat kuju kasutusel peaaegu pole ja probleeme ei esine, seega on alust soovitus lõpetada või märgendada *toster* harvaesinevaks keelendiks.

Soovitus *greibi* kasuks *greipfruudi* ees kehtib alates ÕS 2006-st. Sõna tuleb inglise keelest (*grapefruit*). Soovitusel alus on terminieelistus, sest botaanikaterminid on *greibipuu* ja *greip* (ETAB). ÜK-s on peamine kirjakuju *greip* (3021) ja *greipfruut* esineb alla 1% (2), mis tähendab, et probleeme ei esine ja on alust soovitus lõpetada või märgendada *greipfruut* harvaesinevaks keelendiks.

2.2.3. Erinevate tuletusliidetega kirjakujud

Kirjakujud *absoluteerima* ja *absolutiseerima* on võrdselt aktsepteeritud alates ÕS 1999-st, *absolutiseerima* võeti ÕS 1976-e. *Absoluteerima* on keelekorralduse juurutatud sõnakuju, mis märkimisväärselt käibesse läinud ei ole. Kirjakuju *absoluteerima* leidub ÜK-s alla 1% (3) ja *absolutiseerima* üle 99% (359) kogukasutusest. Kui keelekasutajad pole vormi omaks võtnud, on alust märgendada see harvaesinevaks.

Rangelt normitult kirjakujud *prioritiseerima* → *prioriseerima* võeti ÕS 2013-sse. Soovitusel aluseks on ilmselt lühemus- ja kompaktsuspõhimõte, mille kohaselt *prioritiseerima* sisaldab n-ö üleliigseid osi, st on liiaselt tuletatud. *Prioritiseerima* lähtub vahenduskeele inglise keele kujust *prioritize*, eelistatud kirjakuju aga saksa kujust *priorisieren*. ÜK-s esineb sõnakuju *prioritiseerima* 35% (138) ja *prioriseerima* 65% (389). Varasemas käsitluses on seda peetud tarbetuks võõrsõnaks eesti keeles (Leemets 2011: 137).

2.2.4. Eri määral mugandatud kirjakujud

Rangelt on normitud kirjakuju *balsam* → *palsam*. Kuju *palsam* esineb juba 1918. a ÕS-is. Praegune norming on alguse saanud EÕS 1925–1937-st, vahepealsetest ÕS-idest sellisel kujul puudunud (esitati üksnes kirjakuju *palsam*). Norming on uuesti toodud ÕS 1999-sse ja püsinud siiani. ÜK-s on *palsam* 13 148 ja *balsam* 779 juhul, leidude hulgas on palju nimesid (mistõttu on jäetud protsent arutamata). Verbi *balsameerima* kohta seesugust tugevat soovitusel ei anta, vaid on kaudne soovitus: *balsameerima* seletuseks antakse 'palsameerima' ja viimase juures antakse pikem seletus. Samatüveliste sõnade kirjakujude kooskõlas hoidmine ei näi põhjendatud.

Rangelt on normitud ka kirjakuju *drellpuur* → *trell*, *trellpuur*. *Drellpuur* võeti ÕS 1976-sse ebasoovitatava kujuna, suunates *vt*-viitega kujule *trellpuur*. ÜK-s leidub sõnakuju *trellpuur* 77% (115), *drellpuur* 23% (35), sõnaühendeis: *akudrell* 19% (486), *akutrell* 81% (2070). Sõna *trell* kasutust ei saa homonüümsuse tõttu uurida. Ranged normingud on lähtunud põhimõttest, et vanemate võõrsõnade algul on eesti keeles pigem *p*, *t*, *k*, uuematel *b*, *d*, *g*.

ÕS 2018-s aktsepteeritakse võrdselt kirjakujusid *manees* ja *maneež*, s-lõpuline kuju on võetud esimest korda ÕS 1999-sse. ÜK-s on kirjakuju *manees* 21 ja *maneež* 2346 korda, sh ka asutuse- ja tänavanimesid, mistõttu protsenti ei saa arvutada, siiski võib öelda, et muganenum variant ei ole juurdunud. Analüüsi alusel võiks säilitada

eelistuse ühe vormi kasuks ja mittejuurdunud variandi välja jätta või harvaesinevaks märgendada.

Tsitaatsõnadele on senine norming eelistanud kõigil juhtudel mugandit, v.a kirjakuju *visavii* ja *vis-à-vis* puhul, mis on võrdseteks rööpvormideks hinnatud. Tegelikus kasutuses on mugand edukam (üle 50%) järgmistel juhtudel: *late*, *tšilli*, *karri*, *mänedžer*, *gerilja*, *hidžaab*, *tšatni*, *suum* (ÕS 2018-s esitatud püstkirjas). Tsitaatkeelend on tegelikus kasutuses edukam (üle 50%) järgmistel juhtudel: *brunch*, *chia*, *coitus*, *fouchette*, *niqab*, *nõ-teater*, *shiitake*, *sushi*, *techno*, *thriller*. Võrdselt on kasutuses *charter* ja *tšarter*. Mõnel juhul on jäetud esinemisprotsent arvutamata (valeinfo eemaldamine ÕK materjalis pole õnnestunud): *cover* vt kaver, *quasi* vt kvaasi-, *lobby* vt lobi2, *rock* vt rokk. Soovituse aluseks on olnud asjaolu, et mugandit on lihtsam käänata ja sellega liitsõnu moodustada.

2.2.5. Muud juhud

Batik võeti 1976. a ÕS-i, rööpvormidena esitatakse *batik* ja *batika* alates 1999. a ÕS-ist. Sõna pärineb jaava keelest (VL). Vahenduskeeli ei märgita, arvestades sõna ÕS-i võtmise aega, võib vahenduskeelena oletada vene keelt (*бамук*). ÕK-s esineb vormi *batik* 90 (sh nimesid, mistõttu protsenti ei arvuta) ja vormi *batika* 167 juhul.

Interreegnum esineb alates ÕS 1976-st, ÕS 1999-st alates on rööpvormina *interreegnum*. Korpuses esineb kirjakuju *interreegnum* 29% (43) ja *interreegnum* 71% (107). Varasemas normingus on arvestatud ladina kui lähtekeele häälikupikkust (ÜS ega VL ei kajasta vahenduskeelena saksa keelt (*Interreegnum*)). Hilisema, lühikese e-ga rööpvariandi ÕS-i toomise põhjus pole teada. See on näide selle kohta, et rõhk pole nihkunud, kuid häälikuline vahekord on muutunud.

Vorm *kontiinum* esineb alates EÕS-ist, *kontiinuum* alates ÕS 1976-st, kus need vormid antakse võrdusmärgiga: *kontiinum* = *kontiinum* (sarnased vormid on *vaakum* ja *vaakuum*, mille kohta on varjatud/kaudne soovitus). Sõna lähtub ladina keelest (*continuum*). ÕK-s esineb vormi *kontiinum* 92 juhul ja vormi *kontiinum* 505 juhul, st uuemat vormi on 85% kogukasutusest.

Tritik ja *tritikale* on ÕS 2018-s võrdsed rööpvormid. Sõnakuju *tritik* esineb alates ÕS 1999-st, ÕS 2018-s on selle kõrvale toodud rööpvorm *tritikale*, mis on registreeritud terminina ETAB-is. Sõnakuju *tritikale* lähtub ladina keelest: ladina termin on *Triticosecale* ja selle sünonüüm *triticales* (mis on saadud ladina sõnade sulandamisest: lad *triti(cum)* 'nisu' + lad (*se*)*cale* 'rukis'). ÕK-s on *tritik* 22% (120) ja *tritikale* 78% (427). Selliseid mitmest sõnast tehtud sulandsõnu on nimetatud kohver- ehk sumadansõnadeks.

ÕS 2018-s on kuju *vanill* eelistatud *parem*-soovitusega kujule *vanilje*. Tulenemiskäik eesti keelde on: ee *vanill* < sks *Vanille* < pr *vanille* < hisp *vainilla*, *vainille* 'kannake' < *vaina* 'kaun' < lad *vagina* 'tupp'. Eesti keele rööpvormid on kujunenud ilmselt saksa *Vanille* paralleelhääldeste [va'nɪljə] ja [va'nɪlə] (Duden) eeskujul. Deminutiivi lõpp *-lle* pärineb prantsuse või hispaania keelest. Mugandamiskäigult on eesti keeles võimalikud nii *vanill* kui ka *vanilje*, kuid teised prantsuse *-ille*-lõpulised sõnad on eesti keeles siiski fikseerunud *-ill*-lõpulistena. (Vt ka Paet 2022) Esimest korda esines

see sõna Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatus (1893) kujul *wānill* (Wiedemann 1973: 1323). ÕS 1918-s on *wanill* lühikese *a*-ga, alates EÕS 1925–1937-st kujul *vanill*. Alates ÕS 1960-st registreeritakse ka kuju *vanilje*, mille juurest ÕS 1960 ja ÕS 1976 suunavad noolega *vanilli* juurde. *Vanilje* on märgendatud kokandus- ja *vanill* botaanikaterminiks. Seega on norming *vanilli* kasuks püsinud 1960. aastast, ent alates ÕS 1999-st veidi laienenud (normi laienemise kohta vt ka Kristiansen 2021: 667–669). Edasistes ÕS-ides (ÕS 2006, ÕS 2013, ÕS 2018) on *vanilje* saanud leebema, *paremsoovituse*: *vanilje* parem *vanill*. *Vaniljet* esineb ÜK-s 58% (2847) ja *vanilli* 42% (2062).

2.2.6. Hääldule mittevastava kirjakuju võõrsõnade rühm

Kui eesti keeles vastab võõrsõnade kirjakuju üldjuhul hääldule (kirjakuju ja hääldule erinevuse korral tuleb keelend reeglite järgi üldjuhul vormistada tsitaatsõnana (vt EKK: 68–69)), siis leidub rühm võõrsõnu, mida eri põhjustel hääldatakse kirjakujust erinevalt ja mida ÕS ei ole seni aktsepteerinud (pole esitanud või on esitanud mittedoovitatavana). EKI teatmikis on see teema õigekirjaprobleemina esile toodud rubriigis „Täheortograafia: normingud ja tegelik kasutus” (osa „Hääldule mittevastavad võõrsõnad”, koostaja Tiina Paet). Kirjakujude varieerumist võib seletada järgmiselt.

1. Pearõhu nihkumine ja sellest tulenev silbipikkuse muutumine. ÜK-s esineb normingukohast varianti *polügoon* 87% (4058) ja alternatiivset varianti *polügon* 13% (524); levinud hääldukuju on [polügon]. Mugaemisprotsessi käigus sõnarõhu nihkumist esisilbile ja järgsilbi lühenemist on peetud eesti keeles valdavaks tendentsiks. Osa sõnade, nt *tsunami* puhul on näha vastupidist tendentsi: rõhku järgsilbil ja järgsilbi pikenemist (levinud hääldukuju on [tsunaami]). ÜK-s esineb normingukohast varianti *tsunami* 92% (3796) ja alternatiivset varianti *tsunaami* 8% (351) kogukasutusest. Rööpsuse põhjus võib peituda osa käänevormide ebamugavas hääldules: *tsunami* käändub (seda) *tsunamit*, (nende) *tsunamide*, (neid) *tsunamisid*. *Tsunaami* käändub: (seda) *tsunaamit*, (nende) *tsunaamide*, (neid) *tsunaamisid*. Kui nimetavas käändes on mittedoovitatavana varianti *tsunaami* 8% (ÜK), siis käändelistest vormidest on *tsunamisid* 71% (94) ja *tsunaamisid* 29% (38).

2. Kirjakuju, mis on eesti keelde üle võetud eeldusel, et häälde langeb sellega kokku. Nt alternatiivse variandi *gaala* koguesinemus ÜK-s on 4,7% (428), esildub normingukohane variant *gala* (9095). Rööpvariandi tekkepõhjus võib olla pigem pika *a*-ga inglise häälde mõju (levinud hääldukuju on [gaala]) või kokkulangemine omasõnaga *kala* (kuna *g* häälde eesti keeles sõna alguses enamasti helitult). Edaspidi võiks esitada paralleelvariandi *gaala*, ehkki selle kasutust ei esildu (vrd ÕS: *kebaab*, mis aktsepteeriti rööpvariandina, ehkki kasutust ei olnud). Viimased kaks on näited sellest, kuidas hääldatakse ühtmoodi ja kirjutatakse teistmoodi, aga häälde tõttu ei hakata teisiti kirjutama. Sama probleem on normikohase kirjakuju *karate*, mille levinud hääldukuju on [karat`ee]: ÜK-s esineb kirjakuju *karate* 86 ja *karatee* 4570 juhul. ÕS-is mittedoovitatavana vormi *plov* → *pilaff* probleem seisneb selles, et vene keele kaudu tulnud kirjakuju ei sobi hääldestruktuuri poolest eesti keelde, kirjakuju ja levinud hääldukuju [ploff] vahel on suur erinevus. ÜK-s

esineb kirjakuju *plov* 46% (258) ja normingukohast kuju *pilaff* 54% (566) kogukasutusest. Sõnakuju *plov* võiks edaspidi tsitaatsõnana vormistada. Tegelikus keelekasutuses esildub mõnevõrra ka kujusid *ploff* ja *plohv* (mida ei ole protsentide arvutamisel arvestatud).

3. Erandid. Nt õigekirjareeglite järgi tuleks *jazz* (vrd ÕS 2018: *jats*, ARG1 *džäss*) kirjutada tsitaatsõnana kursiivis ja hääldada vastavalt [džääz], mõõndav võiks olla ka püstkiri, kui eeldada hääldust puhtalt kirjakuju põhjal, kuna eesti keeles on *z*-i üks võimalikke hääldusi [ts]. Kirjakuju *jazz* tarvitus eesti keeles on muusikaringkondade kaudu alguse saanud. Keelekorraldajate pakutud mugandit *jats* pole muusikud omaks võtnud.

2.2.7. Nomenklatuuri süsteemne korrigeerimine: keemiaterminite näide

Sõnakujude vaheldusi on tekitatud ka kunstlikult nomenklatuuri termineid korrastades, näiteks võib tuua keemiaterminite süsteemse korrigeerimise (Truus 2020). Vene keelest mõjutatud keemiaterminid tulid eesti keelde 1914. a paiku, kui eesti keeles ilmusid esimesed vene keelest tõlgitud keemiasõnaraamatud ja loodi vene keele mõjuline keemia nomenklatuur, 1940.–1950. aastatel alustati eestikeelse keemia sõnavara korrastamist. Üldkeeles ei arvestata sageli erialakeele normingutega – mõnel juhul on vanem ja uuem vorm pea võrdselt kasutuses, mõnel on ülekaalus vanem vorm, mõnel on eelistus uuema vormi kasuks, nt:

- *bensool* (60) → *benseen* (703) (küllastumata ühend, mis on kokkuleppeliselt *een-lõpuga*);
- *glütseriin* (1707) → *glütserool* (564) (alkohol, mis on kokkuleppeliselt *ool-lõpuga*);
- *hiniin* (144) → *kiniin* (136) (tegemist on *kiinapius* sisalduva alkaloidiga);
- *karotiin* (694) → *karoteen* (501) (küllastumata ühend, mis on kokkuleppeliselt *een-lõpuga*: inglise sõnast *carotene* on vene kirjakuju *каротин* mõjul tulnud eesti keelde kujul *karotiin*);
- *karotinoid* (10) → *karotenoid* (1387) (tuletis muudetud kujust *karoteen*);
- *kolesteriin* (162) → *kolesterool* (10 954);
- *naftaliin* (102) → *naftaleen* (112) (küllastumata ühend, mis on kokkuleppeliselt *een-lõpuga*).

3. Arutelu ja kokkuvõte

Võõrsõnade ortograafia normingud on kirjakeelde tekitatud kunstlikult, erinevalt näiteks morfoloogianormingutest, mis on üldjoontes kirjakeelde toodud rahvakeelest (vt ka Erelt 2002: 40). Leksikaalsed muutused on erinevalt näiteks süntaktilistest või morfoloogilistest märgatavamad ja nii on keelekasutajal nende suhtes ka rohkem seisukohti ning arvamusi, näiteks võib tuua eespool kirjeldatud *pension*i kirjakuju poleemika. Kui sõnavaliku ja tähenduse käsitluses aset leidvate muutuste

suhtes jäädakse suhteliselt leigeks, siis kirjakuju kõrvalekallete ehk nn kirjavigade suhtes ollakse tähelepanelikumad. Viimaseid võidakse tajuda harimatusena.

Lahknevad kirjakujud on eesti keelde tulnud mitut moodi: johtuvalt kontaktidest eri keeltega on toimunud mitmekordseid ehk uuesti laenamisi, seejuures on fikseeritud esmalt nt vahenduskeelseid ja seejärel lähtekeelseid kirjakujusid. On tõenäoline, et paljud sõnad laenati korraga nii saksa kui ka vene keelest või laenati ühest keelest, ent mugandati teise keele kirjakuju arvestades (vt ka Jõgi 2014: 42). Samuti on toimunud (süsteemaatilisi) sõnakuju korrigeerimisi, nagu keemiaterminite puhul (vt 2.2.7). Võõrsõnade kirjakuju on korrigeeritud juba esimestest eesti sõnaraamatutest alates. Näiteks parandati Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatu mitme märksõna kuju, ka originaalilähedasemaks tagasi (nt *krokk* → *grokk*).

Nagu eespool öeldud, on võõrsõnade keelde tulek alati mingit laadi keelekontaktide tagajärg, rööpvormide tekke korral on keelekorraldajatel vaja otsustada, kas soodustada edasisi (uutest) keelekontaktidest johtuvaid muutusi või püüda neid ära hoida. Seni (rangelt preskriptiivse keelekorralduse olukorras) on võõrsõnade ortograafiat reguleerinud ÕS 2018 soovitusüsteem, mida selle keerukuse tõttu (vt tabelit 1) pole tõenäoliselt võimalik järgida.

Kuigi sinne uurimus seda eraldi ei käsitle, on põhjust arvata, et tänapäeva keeles on rööpvorme rohkem kui varem, põhjuseks digitaalse veebimeedia mõju kirja-keelele ja keelekasutajate (peamiselt inglise) kakskeelsus. Inglise keele mõju, sh nii uuslaenude kui ka rööpvormide näol eesti keelele on ilmselt kumuleeruv. Kontaktlingvistikas räägitakse (mitme)keelelisest teadlikkusest (vt Verschik 2019), mis võib mängida olulist rolli keelekontaktidest johtuvas keelemuutuses. Kuivõrd teadlik või spontaanne on keelekasutaja sõnakuju valikul, tuleks uurida edaspidi.

Normide nõrgenemist ja keele varieerumise suurenemist on täheldatud paljudes Euroopa keeltes ning üha enam räägitakse standardite laienemisest (vt nt Kristiansen 2021: 667–669) ja destandardiseerimisest. Rööpvorme on võetud juurde peamiselt ÕS 1999-sse, mõnel juhul ka ÕS 1976-sse. See näitab normingu (standardi) laiendamist. See, kust läheb piir rööpvormi ja kirjavea vahel, on suuresti tunnetuslik ja kokkuleppeline. Normiks ei muutu igasugune kõrvalekalle ja on võimatu täpselt öelda, kas või millest alates see muutub aktsepteeritavaks.

4. Lähtekohti võõrsõnade kuju normimiseks ja üldkeele sõnaraamatus esitamiseks

Toon esile peamised tulemused ja põhimõtted, millest lähtuda üldkeele sõnaraamatus võõrsõnade kirjakuju fikseerimisel ja nende kohta soovitude andmisel. Kuna ÕS-i infot on alates 2019. aastast ÜS-i integreeritud, on mõni põhimõte juba realiseerunud.

Kasutuspõhisus. Võõrsõna kirjakuju fikseerimisel tuleks rohkem lähtuda tegelikust keelekasutusest ja anda enam rööpvorme. Seni on keelekorralduses kohati kasutuspõhisusest lähtunud: nt suhteliselt harva esineva *padespaani* ÕS-i toomisel on tuginetud kasutuses kujunenud vormile. Kohati on aga tegelikus kasutuses olevat

rööpvormi tõrjutud, nt *adaptsooni* (kui vahenduskeelemõjulist). Kui kasutus näitab paljude keekekasutajate sagedast n-õ eksimist ühe vormi kasuks, siis on sellel põhjus, mida tuleks uurida. Siinse uurimuse najal pakun hindamisaluse, millele võiks üldjuhul sõnaraamatutöös toetuda: kui mitternormingukohast varianti on võrreldes normingukohasega kogukasutuses vähemalt 20%, võiks mõlemat varianti võrdselt aktsepteerida. Selline piirmäär kujunes välja ES-i keeleteoimkonna kohanimeteemalistes aruteludes ning EKI ja Tartu Ülikooli keelekorraldusteooria tööühma aruteludes. Sama sisu väljendamiseks teine meetod on võrrelda alternatiivse keelendi esinemissagedust normingukohase keelendi esinemissagedusega, sellisel juhul on alampiiiriks 30% normingukohasest sagedusest.

Muganemine, sh rõhu nihkumine. Seni on keelekorraldus võõrsõna pearõhu nihkumisest tingitud rööpkujusid üldjoontes aktsepteerinud ja normingut laiendanud esisilbirõhuga variantidega (v.a *proofil*, mida ei soovitata esisilbirõhulisena). Kuna esisilbirõhu eelistust ÜK valimi põhjal ei esildu, annab see tunnistust pigem süstemaatilise tööst variantide lisamisel kui muutunud kasutuse arvestamisest. Analüüsitud ainekust on näha nii lähte- kui ka vahenduskeele põhjal rõhu nihutamist. Tõenäoliselt pole alati siiski tuginetud ühele või teisele, vaid pigem on sõnakuju lihtsalt (eestipärasemaks) korrastatud. Kui mõnel juhul ei ole kasutuses juurdunud pika järgsilbiga hilisem rööpvorm (*kebaab*), siis teistel juhtudel pole juurdunud just lühikese järgsilbiga variant (*bistro, muhamedlane*), mille ühe põhjusena võib oletada ebamugavat hääldust. See võib tähendada, et rõhu ettepoole nihkumine pole siiski loomulik tendents või et valim pole esinduslik. Osa rööpvormide käänamisel on probleemiks segunevad käänamisparadigmad, nt *amok* ja *amokk* ning *kebab* ja *kebaab*. Selliseid vorme, mida peaaegu pole kasutuses, nagu nt *bistro, muhamedlane, muhamedlus* ja *proofil*, ei peaks üldkeele sõnaraamatus esitama või tuleks need märgendada harvaesinevaks. Lühemat aega püsinud soovitude juurdumist tuleks veel jälgida, nt *kebaab* (ÕS-is 2013).

Siiani on keelekorralduses üldjoontes eelistatud muganenumat kirjakuju vähem muganenu ees. Edaspidi on otstarbekas osa vähemmuganenud kirjakujude esitamata jätmine, kui tegu on vana mugandi ja pikalt püsinud norminguga (nt *balsam*), st järjepidevuse huvides ei tasu neid rööpvormideks tuua. Üks võimalusi on märgendada sellised sõnakujud harvaesinevaiks.

Mugandi süstemaatiline eelistamine tsitaatsõnale ei näi otstarbekas ega põhjendatud. Seniste normingute aluseks on olnud põhimõte, et mugandi olemasolul tuleks seda eelistada, kuna mugandit on lihtsam käänata ja sellest liitsõnu moodustada (Leemets 2022). Kuivõrd tsitaatsõna võõrapärasus on niigi selgelt näha, saab keekekasutaja ise valida, kas teksti sobib paremini tsitaat- või võõrsõna ja kas ta saab hakkama tsitaatsõna nõuetekohase vormistamisega. Seega ei peaks sedalaadi eelistusi üldkeele sõnaraamatus esitama, ÜS-is on seda arvestatud. Tsitaatsõnade analüüs näitab, et keekekasutus ei ole järginud soovitusi/norminguid enam kui pooltel juhtudel, kasutuses ei ilmne tendentsi kummaski suunas.

Lähtekeel vs. vahenduskeel. Antud valimi põhjal on näha võõrsõnade mugandamist nii lähte- kui ka vahenduskeele põhjal. Üheseid lähtekohti on senises võõrsõnade kirjakuju normimise praktikas raske välja tuua: keelekorraldus ei ole lähte-

keelest lähtumist süstemaatiliselt järginud, nt eelistatakse vahenduskeelepärast vormi *inditseerima*, aga lähtekeelepärast vormi *aarja*. Keelendi edukus kasutuses ei sõltu sellest, kas mugandatud on lähte- või vahenduskeelest. Osa rööpvorme on põhjendatavad regulaarsete keelemuutustega, sh mitmekordse laenamise, ja neid tuleks aktsepteerida, kui neid piisavalt kasutatakse. Ka on eri aegadel eri keelte kaudu ja taaslaenamine normaalne protsess. Võõrsõnade kuju eesti keeles järgib nii lähtekuigi ka vahenduskeeli, ühtset suundumust välja tuua ei saa. Vahenduskeelte mõju ja taaslaenamisega tekkinud rööpkujusid tuleks aktsepteerida ja esitada võrdsete rööpkujudena (nt *adaptatsioon* ja *adaptatsioon*; *dublikaat* ja *duplikaat*). Seega: kui keelekasutuses esinevad eri keelest lähtuvad rööbikud ja märkimisväärne kogukasutus ehk vähemalt 20% kinnitab seda, saab neid pidada võrdväärseteks sünonüümideks.

Häälduse ja kirjakuju vastavus. Keelekorralduses on eeldatud, et hääldus hakkab kirjakuju järgima, mida ei ole juhtunud, nt *gala*. Sõnad, mille kirjakuju ja hääldus ei lange kokku, võiks esitada tsitaatsõnadena (nt *gala*) ning fikseerida rööpvormidena hääldusmugandid, nt *gaala*, *ploff*, *polügon*, *karatee*, *tsunaami*. Kuigi need kirjakujud ei ole väga sagedased, on nende häälduse ülekaal ilmne, seetõttu ei rakendaks antud juhtudel 20% tegelikus keelekasutuses esinemise nõuet. Vastav esildis on tehtud ka Emakeele Seltsi keeleteoimkonnale 23. VI 2022.

Üld- ja oskuskeele vahekord. Kui üks kirjakuju kuulub üld-, teine oskuskeelde, on rööpvormide esitamine üldkeele sõnaraamatus õigustatud, pidades silmas, et ÜS on üld-, mitte oskuskeele sõnaraamat (Sõnaveebis on koos ÜS ja terminisõnastikud). ÕS-e on peetud oskuskeele poole kallutatuiks (Vare 2001). Kuna üld- ja oskuskeelel on eri funktsioonid, ei ole ootuspärane, et üldkeel oskuskeelt järgiks. Juhinduda tuleks kasutusandmetest. Vanemaid üldkeeles säilinud vorme tuleks esitada uuematega võrdselt, kuid selgitades, et ühel juhul on tegu üld- ja teisel juhul oskuskeelega, ühel juhul uuema ja teisel juhul vananenud vormiga. Samuti tuleks kasuks, kui sõnaraamat annaks kasutussageduse infot. Ehkki nomenklatuuris on tehtud muudatusi, ei arvesta üldkeel sageli erialakeele normingutega. Keemiterminite näitel saab öelda, et eri terminid on juurduvad erinevalt.

Üldist. Rööpvormide esitamine sõnastikus eeldab, et kasutajale antakse selgitusi, kuidas sõnakuju valikuga toime tulla, oluline on nii etümoloogiline (st mis keelest mingi vorm tuleb) kui ka kasutussageduse info. ÕS-i selgituste rubriigis rööpvormide tulenemise kohta selgitusi andes ühendab ÜS preskriptiivse ja deskriptiivse keelekäsitluse. Oluline on neid selgitusi ajakohastena hoida, jälgides tegelikku kasutust. ÕS 1999–2018 eri tasandite soovitusi (*parem*, *vt*-soovitused jne) on palju ja nende kaalul on keeruline vahet teha. Seega loobutakse neist sellisel kujul.

Artikli valmimist on toetanud teadusprojekt EKKD64 „Eesti keele sõnavara ja korraldus: deskriptiivne ja preskriptiivne vaatenurk“.

VEEBIVARAD

Araabia sõnad eesti tekstis. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna soovitus (20.05.2009). https://www.emakeeleselts.ee/wp-content/uploads/2020/06/eskt_otsus_2009_ar.pdf

- COLL** = Collins English Thesaurus. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus>
- Duden**. Wörterbuch. <https://www.duden.de/woerterbuch>
- EKI teatmik**. Eesti õigekeelsuskäsiraamat. Toim Peeter Päll. Koost P. Päll, Maire Raadik, Ülle Allsalu, Katrin Hallik, Katre Kasemets, Margit Langemets, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Tiina Paet, Geda Paulsen, Lydia Risberg, Arvi Tavast, Mari Vaus. Tallinn: Eesti Keele Instituut, 2022-. <https://eki.ee/teatmik>
- ETAB** = Eestikeelsete taimenimede andmebaas. <https://taimenimed.ut.ee>
- Jaapani päritoluga sõnade kasutamisest eesti tekstis**. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna soovitus (30.06.2008). https://www.emakeeleselts.ee/wp-content/uploads/2020/06/eskt_otsus_2008_jpn.pdf
- Lippus, Pärtel; Aare, Kätlin; Malmi, Anton; Tuisk, Tuuli; Teras, Pire 2021**. Eesti keele spon-taanse kõne foneetiline korpus v1.2. <https://doi.org/10.23673/RE-293>
- MW** = Merriam-Webster. Online Dictionary. <https://www.merriam-webster.com/dictionary>
- ÜK** = Eesti keele ühendkorpus 2019. Kristina Koppel, Jelena Kallas. <https://doi.org/10.15155/3-00-0000-0000-0000-08565L>
- ÜS** = Eesti Keele Instituudi ühendsõnastik 2021. Eesti Keele Instituut, Sõnaveeb. <https://sonaveeb.ee>
- YouTube**: Keeleteoimetajate liidu ja Margit Langemetsa kohtumine 11.06.2021. <https://www.youtube.com/watch?v=ubAAdgUHfs8>

KIRJANDUS

- Auer, Peter 2021**. Language contact: Pragmatic factors. – The Routledge Handbook of Language Contact. Toim Evangelia Adamou, Yaron Matras. Abingdon: Routledge, lk 147–167. <https://doi.org/10.4324/9781351109154-11>
- Bellamy, John 2021**. Contemporary perspectives on language standardization: The role of digital and online technologies. – The Cambridge Handbook of Language Standardization. (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics.) Toim Wendy Ayres-Bennett, J. Bellamy. Cambridge: Cambridge University Press, lk 691–712. <https://doi.org/10.1017/9781108559249.027>
- Blokland, Rogier 2009**. The Russian Loanwords in Literary Estonian. (Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 78.) Wiesbaden: Harrassowitz.
- Brookes, Ian; O'Neill, Mary; Davies-Deacon, Merryn 2021**. An industry perspective: Dealing with language variation in Collins dictionaries. – The Cambridge Handbook of Language Standardization. (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics.) Toim Wendy Ayres-Bennett, John Bellamy. Cambridge: Cambridge University Press, lk 294–312. <https://doi.org/10.1017/9781108559249.011>
- Choi, Young Back 2008**. Path dependence and the Korean alphabet. – Journal of Economic Behavior & Organization, kd 65, nr 2, lk 185–201. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2006.01.002>
- Diessel, Holger 2017**. Usage-based linguistics. – Oxford Research Encyclopedias: Linguistics. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.363>

- Eesti kirjakeele normi rakendamise kord.** RT I, 14.06.2011, 3. <https://www.riigiteataja.ee/akt/114062011003>
- EKK = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross,** Eesti keele käsiraamat. Uuendatud väljaanne. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2020.
- ENE 1968 =** Eesti nõukogude entsüklopeedia. 1. [köide], A-dyn. Tallinn: [Valgus].
- ENE 1985 =** Eesti nõukogude entsüklopeedia. 1. [köide], A-cent. Tallinn: [Valgus].
- Erelt, Mati; Metslang, Helle 1998.** Oma või võõras? – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 657–673.
- Erelt, Tiiu 1996.** Vastuseks emakeeleõpetajaile: *i ja j*. – Õpetajate Leht 19. IV, lk 13.
- Erelt, Tiiu 2001.** Need rasked võõrsõnad. – Oma Keel, nr 2, lk 38–46.
- Erelt, Tiiu 2002.** Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Tiiu 2020.** Emakeele Seltsi keeleteoimkond XX sajandi II poolel. – Emakeele Seltsi aasta-raamat 66 (2020). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 389–406. <https://doi.org/10.3176/esa66.16>
- Erelt, Tiiu 2022.** Meilivestlus Tiina Paetiga. 4. II.
- EÕS 1925–1937 =** Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu” II täiendatud ja parandatud tr. I köide A–M, 1925; II köide N–Rio, 1930. Toim Johannes Voldemar Veski; III köide Ripp–Y, 1937. Toim Elmar Muuk. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- Gries, Stefan 2010.** Corpus linguistics and theoretical linguistics. A love-hate relationship? Not necessarily. – International Journal of Corpus Linguistics, kd 15, nr 3, lk 327–343. <https://doi.org/10.1075/ijcl.15.3.02gri>
- Grondelaers, Stefan; van Hout, Roeland 2011.** The standard language situation in The Netherlands. – Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe. Toim Tore Kristiansen, Nikolas Coupland. Oslo: Novus Press, lk 113–118.
- Haugen, Einar 1966.** Language Conflict and Language Planning: The Case of Modern Norwegian. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674498709>
- Hint, Mati 1998.** Häälikutest sõnadeni. Eesti keele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Jögi, Aino 2014.** Inglise päritolu sõnad eesti keeles. (Töid antropoloogilise ja etnolingvistika vallast 9.) Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Keeleseadus.** RT I, 18.03.2011, 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/118032011001>
- Kerge, Krista 2012.** Kas keelt on vaja normida? – Oma Keel, nr 2, lk 84–89.
- Kilgarriff, Adam; Baisa, Vít; Bušta, Jan; Jakubiček, Miloš; Kovář, Vojtěch; Michelfeit, Jan; Rychlý, Pavel; Suchomel, Vít 2014.** The Sketch Engine: Ten years on. – Lexicography, nr 1, lk 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>
- Klavan, Jane 2018.** Kognitiivne keeleteadus arvude rägastikus. – Keel ja Kirjandus, nr 8–9, lk 697–712. <https://doi.org/10.54013/kk730a6>
- Kristiansen, Tore 2021.** Destandardization. – The Cambridge Handbook of Language Standardization. (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics.) Toim Wendy Ayres-Bennett, John Bellamy. Cambridge: Cambridge University Press, lk 667–690. <https://doi.org/10.1017/9781108559249.026>
- Leemets, Tiina 2011.** Võõrmõjud võõrsõnavaras. – Õiguskeel, nr 4, lk 135–143.
- Leemets, Tiina 2017.** Tsitaatsõnad. – Õiguskeel, nr 2, lk 1–4.

- Leemets, Tiina 2022.** Tiina Paeti meilivestlus ÕS 2018 koostaja ja tsitaatsõnade osa toimetajaga. 11. I.
- Myers-Scotton, Carol 2002.** Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes. Oxford: Oxford University Press.
- Nuolijärvi, Pirkko; Vaattovaara, Johanna 2011.** De-standardisation in progress in Finnish society? – Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe. Toim. Tore Kristiansen, Nikolas Coupland. Oslo: Novus Press, lk 67–74.
- NÕ 1972 =** Nõukogude Õpetaja, nr 8, 19. II, lk 4.
- Paet, Tiina 2018.** Võõrsõnade kuju fikseerumise põhijooni eesti keeles 1918–2018. – Emakeele Seltsi aastaraamat 63 (2017). Peatoim. Mati Ereht. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 139–165. <https://doi.org/10.3176/esa63.07>
- Paet, Tiina 2022.** Pritskookidest lõhnakuuskedeni. Vanill ja vanilje. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 443–451. <https://doi.org/10.54013/kk773a4>
- Paet, Tiina; Päll, Peeter 2021.** Talib või taliib? Või hoopis taalib? – EKI keelenõuannete kogu, 28. VIII 2021. <https://keeleabi.eki.ee/?leht=8&id=460>
- Paet, Tiina; Risberg, Lydia 2021.** Võõrsõnade tähendussoovitused ja nende esitus üldkeele sõnaraamatus. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 965–984. <https://doi.org/10.54013/kk767a2>
- Pedaja, Kati 2006.** Uute laensõnade kohanemine eesti morfoloogilise süsteemiga. Magistri-töö. Tartu: Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/672>
- Pook, Hanna 2018.** Kommunitseerima ja kommunikeerima. – Oma Keel, nr 1, lk 27–34.
- Päll, Peeter 1998.** Väliskohanimele õigekiri. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 411–426.
- Päll, Peeter 2019.** Pilg eesti kirjakeele korraldamise sajandile ja tänapäevale. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 107–111. <https://doi.org/10.54013/kk735a10>
- Raadik, Maire 2008.** Võõrad võõrsõnad. – Keelenõuanne soovitab 4. Koost ja toim. M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 43–63.
- Raadik, Maire 2016.** Kommunikeerimise kunst. – Postimees AK. Arvamus, kultuur, 24. IX.
- Raiet, Erich 1966.** Võõrsõnade kuju sõltuvus lähte- ja vahendajakeeltest tänapäeva eesti kirja-keeles. Väitekirja filoloogiateaduste kandidaadi kraadi taotlemiseks. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Risberg, Lydia 2021.** Jonnakas *kostuma*. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 1078–1085. <https://doi.org/10.54013/kk768a3>
- SÕS 1948 =** Suur õigekeelsus-sõnaraamat. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele- ja Kirjandusinstituut. Tartu: RK Teaduslik Kirjandus.
- Tafenau, Kai; Ross, Kristiina; Põldvee, Aivar 2022 (ilmumas).** See kuningas sest auvust, põrgukonn ja armutaim. Eesti keelemõte 1632–1732.
- Thomas, George 1991.** Linguistic Purism. London–New York.
- Truus, Kalle 2020.** Tiina Paeti meilivestlus keemiatermine baasi koostajaga. 7. XII.
- Vare, Silvi 2001.** Üldkeele ja oskuskeele nihestunud suhe. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 455–472.
- Verschik, Anna 2019.** Mitmekeelsus, keelekontaktid ja keeleline teadlikkus. – Keel ja Kirjandus, nr 1–2, lk 21–38. <https://doi.org/10.54013/kk735a2>
- VL 1983 =** Richard Kleis, Johannes Silvet, Eduard Väari, Võõrsõnade leksikon. Viies trükk. Tallinn: Valgus.

- VSL 2012** = Võõrsõnade leksikon. Koost Eduard Väari, Richard Kleis, Johannes Silvet. Peatoim Tiina Paet. Toim T. Paet, Tuuli Rehemaa, Katrin Kuusik, Argo Mund, Kaspar Kolk, Ülle Viks. 8., põhjalikult ümber töötatud tr. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Valgus.
- VÕS 1933** = Elmar Muuk, Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- VÕS 1936** = Elmar Muuk, Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus.
- VÕS 1946** = Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Koost Elmar Muuk. Tartu: RK Teaduslik Kirjandus.
- VÕS 1953** = Väike õigekeelsuse sõnaraamat. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973.** Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Estnisch-deutsches Wörterbuch. Vierter unveränderter Druck nach der von Jakob Hurt redigierten Auflage. Tallinn: Valgus.
- ÕS 1918** = Paet, Tiina; Rehemaa, Tuuli 2018. ÕS 1918. „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu” kommenteeritud väljaanne. [Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanne. Toim Jaan Tamme-mägi. Tallinn: K.-Ü. „Rahvaülikooli” kirjastus.] <http://www.eki.ee/dict/qs1918>
- ÕS 1960** = Õigekeelsuse sõnaraamat. Toim Ernst Nurm, Erich Raiet, Magnus Kindlam. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- ÕS 1976** = Õigekeelsussõnaraamat. Toim Rein Kull, Erich Raiet. Koost Tiiu Erelt, R. Kull, Valve Põlma, Kristjan Torop. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- ÕS 1999** = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toim Tiiu Erelt. Koost T. Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2006** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim Tiiu Erelt. Koost T. Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2013** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Toim Maire Raadik. Koost Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- ÕS 2018** = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Toim Maire Raadik. Koost Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, M. Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.

Tiina Paet (snd 1974), MA, Eesti Keele Instituudi vanemkeelekorraldaja-nooremteadur (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), Tartu Ülikooli doktorant, tiina.paet@eki.ee

Problems of standardizing the spelling of foreign words in modern Estonian

Keywords: borrowings, corpus planning, foreign words, language contacts, loanwords, standardization, variation

The fixation of foreign word spellings should rather be based on usage. If actual usage demonstrates the users' preference for a certain variant, there must be a reason worth closer examination. According to the present study, a reasonable quota to rely

on in general dictionary work could be as follows: if a non-standard variant makes up at least 20% of total usage, both variants should be deemed equally acceptable.

So far, the parallel variants due to a shift of the primary stress in a foreign word have been usually accepted by the language planners, who have expanded the standard to cover the new variants with the main stress on the first syllable. In the given sample (consisting of foreign words), no preference of the main stress on the first syllable can be discerned. In the material analysed, cases of stress shifting can reflect either the source language or an intermediary language. It is unlikely, though, that every time the example of this or that language has been followed as in most cases the spelling seems to have been adjusted just so. In some cases a more recent variant with a long non-initial syllable (*kebab* 'kebab') has not taken root, whereas in some others it is the variant with a short non-initial syllable (*bistro* 'bistro', *muhamedlane* 'Muslim') that has not been established, perhaps because of pronunciation difficulties. Some parallel variants present inflectional trouble as their paradigms get mixed (e.g. *amok* and *amokk* 'amok', *kebab* and *kebaab*).

The analysed sample contains examples of adaptation on the basis of both source and intermediary language. Examining the previous practice of standardization of foreign word spellings it is hard to pinpoint any unified principles: at least there has been no systematic following of the source language. The parallel variants due to reborrowing and the influence of intermediary languages should be deemed acceptable and presented as equals (e.g. *adaptatsioon* and *adaptsioon* 'adaptation'; *dublikaat* and *duplikaat* 'duplicate').

So far, language planners have generally preferred more adapted spellings over less adapted ones. In the future it seems expedient to drop some old and obsolete spellings (e.g. *balsam* 'balm').

Estonian language planners seem to have assumed that pronunciation will bend to follow the spelling, which, however, has not happened. I suggest that in the future the words whose spelling diverges from the pronunciation could be presented as foreign words proper, i.e. without further adaptation (e.g. *gala* 'gala'), fixing its phonetic adaptations as parallel variants, e.g. *gaala*, *ploff* 'pilaf', *polügon* 'polygon', *karatee* 'karate', *tsunaami* 'tsunami', *umaami* 'umami'.

Tiina Paet (b. 1974), MA, Institute of the Estonian Language, Senior Language Planner, Junior Researcher (Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn), University of Tartu, Doctoral Student, tiina.paet@eki.ee